

Arzu Sahib qızı Məmmədova⁷⁰
QAZAXISTANDA YENİ MEDIA İNKİŞAFI

İnformasiya prosesləri qlobal xarakter daşıyır və meydana gəldikləri dövlətin milli xüsusiyyətlərinə malikdir. Qazaxıstanda suverenliyin əldə edilməsi ilə yeni bir kütləvi əlaqə sistemi quruldu. Telekommunikasiya və yayım sektorunun inhisarlaşdırılması həyata keçirilmişdir. Yeni media qurumlarının, özəl, səhmdar medianın, televiziya və radio şirkətlərinin meydana çıxması daim informasiya mənbələrinə və yayım mübadiləsinə ehtiyac hiss edən media bazarına daha sürətli və asan daxil olma imkanı yaratdı.

Qazaxıstanda İnternet istifadəçilərinin sürətlə artırılması müşahidə olunur. Beləliklə, 2000-dən 2009-cu ilədək Qazaxıstanda internet istifadəçilərinin sayı 70 mindən 2,3 milyon nəfərə (30 dəfə artaraq) yüksəldi. 2010-cu ilə qədər internet istifadəçilərinin sayı 3,5 milyon idi. 2020-ci ilin əvvəlində ölkədə 12 milyon İnternet istifadəçisi var idi.

Hal-hazırda dünyada yeni sosial şəbəkələr sürətlə inkişaf edir və Qazaxıstan da istisna deyil. Facebook dünyanın ən geniş yayılmış sosial şəbəkələrindən biridir və Google axtarış sistemində tez-tez rast gəlinən bir sorğudur. İntenyus-Qazaxıstanın icraçı direktoru M. Elşibayevanın da qeyd etdiyi kimi, "Rusiya internet istifadəçiləri Odnoklassniki və Vkontakte kimi sosial şəbəkələrə üstünlük verirlərsə, Qazaxıstanlılar daha çox Facebook və Moi Mir'ini sevirlər. Üstəlik, Facebook-da qazax dili ən çox istifadə olunan dörd dildən biridir. (1).

Ölkədə ilk kabel televiziya şəbəkələri 1980-ci illərin sonlarında yaradılmağa başladı. Hazırda respublikada əsasən bölgə mərkəzlərində və ölkənin böyük şəhərlərində 146 kabel televiziya şəbəkəsi operatoru kabel televiziya xidmətləri göstərir. Ölkədə bu tip yayım abunəçilərinə 100-dən çox kanalın təqdim olunduğu kabel televiziya sistemi sürətlə inkişaf edir. 2003-cü ilin mart ayında Qazaxıstanda Kabel TV Operatorları Birliyi quruldu. Qazaxıstandakı ən böyük kabel televiziya kanalları:

- Alma-TV SC Alem Communications Holding özündə birləşdirir: Digital TV (Almatı), G-Media (Pavlodar), Sekatel (Aktau, Astana, Almatı) və şəhərlərdə daha 5 şirkət - Taraz, Aktau, Janaozen, Uralsk, Aktyubinsk şəbəkələri fəaliyyət göstərirlər.
- Icon TV, Kazakhtelecom və iDTV.

Mütəxəssislər qeyd edirlər ki, Qazaxıstanda ödənişli televiziya bazarı hər il 15-20% artır.

Qazaxıstan kütləvi informasiya vasitələrində yeni informasiya texnologiyalarını fəal şəkildə tətbiq edir. Ölkənin geniş ərazisi həm də peyk televiziyanın - sərhədsiz televiziyanın inkişafına kömək edir. Bu istiqamətdə böyük bir kömək, kosmik raketlərin atılması üçün bir mərkəz olan "Baikonur" Qazaxıstan kosmodromudur. "Zharyk" ("İşıq") peyk televiziya sistemi sayəsində şimal və cənub paytaxtlarından Qazaxıstanın bütün bölgələrinə televiziya proqramlarının ötürülməsi, habelə Rusiya, Özbəkistan, Çinin bir hissəsinin periferik yayımını əhatə etmək mümkün oldu.

2011-ci ilin iyul ayında respublikanı rəqəmsal televiziya və radio yayımının yanında peyk rabitəsi ilə təmin edəcək ikinci qazax peyki "Kazsat-2" buraxıldı. Bu peyk yerli yayım və telekommunikasiya üçün nəzərdə tutulmuşdur. 2013-cü ildə Kazsat-3-ün buraxılması ilə respublika xarici telekommunikasiya operatorlarından asılı olmayacaq. Qazaxıstan 2011-2013-cü illərdə üçüncü peykin yaradılması üçün 24 milyard tenge ayrılmışdır. (2).

Qazaxıstan Respublikası Prezidentinin 10 Noyabr 2004-cü il tarixli Fərmanı ilə təsdiqlənmiş "elektron hökumət" dövlət proqramı həyata keçirilirdi. Məqsəd ölkə daxilində korporativ bir məlumat sistemi qurmaqdır. İki mərhələdə baş verir: birincisi informasiya, ikincisi interaktiv. Dövlət orqanlarının bütün İnternet resurslarını vahid bir pəncərə kimi birləşdirən "elektron hökumət" veb portalı istifadəyə verildi.

Qazaxıstanda 6 milli veb saytın inkişafına başlandı. Birincisi, məktəblilər və tələbələr üçün elektron dərsliklərin yerləşdiriləcəyi milli təhsil saytıdır. İkincisi, geniş istifadəçilər üçün ilk milli tibbi veb portalıdır. Qazaxıstanın elektron kitabxanası da bu layihəyə qoşuldu. Qazaxıstanın tarixi, mədəniyyəti, etnosu, xalqları haqqında məlumatları özündə cəmləşdirəcək böyük bir portal - Qazaxıstanın Milli İrsi, həmçinin daha iki portal - hüquqi şəxslər portalı və ölkənin iş potensialını üzə çıxaran bir iş portalı fəaliyyət göstərirlər.

Qazaxıstan üçün ən vacib prioritet ölkənin 2015-ci ilədək rəqəmsal yayımına keçididir, bu da qlobal tendensiyalarla əlaqədardır - Cenevrə-2006 sazişi çərçivəsində Beynəlxalq Telekommunikasiya Birliyi, rəqəmsal sistemin tətbiqi üçün bir keçid dövrü (2007-2015). yayım. Qazaxıstanda 2008-2015-ci illər üçün Qazaxıstan Respublikasında Rəqəmsal Televiziya və Radio Yayımının İnkişafına dair Dövlət Proqramı hazırlanmışdır. Onun icrası üçün respublika büdcəsindən, eyni zamanda büdcədən kənar mənbələrdən: ümumi daxili və xarici investisiyalardan, ümumi həcmi 36.165 milyon tengey (3) olan vəsait ayrılmışdır.

3 iyul 2012-ci il tarixində Qazaxıstan, Astana, Almatı, Qaraqanda şəhərlərində rəqəmsal bir yerüstü televiziya şəbəkəsini istifadəyə verdi. Ümumilikdə, şəbəkəyə 827 radio və televiziya stansiyası daxil olmuşdur. Astana, Almatı və regional mərkəzlərdə 30 SDTV kanalına bərabər iki multipleks yayımlanır, digər yaşayış məntəqələrində - 15 televiziya kanalından bir multipleks. Rəqəmsal yerüstü televiziya yayım şəbəkəsinin inşasının 2015-ci ilə başa çatdı. Milli Televiziya və Radio Yayım operatoru "Kaztelradio" mövcud analoq yayım şəbəkəsinin paralel işləməsinə təmin edilmişdir.

Yerli televiziya istehsalının rəqəbat qabiliyyətini artırmaq üçün Orta Asiyada ən böyük xəbər agentliyinin meydana çıxmasını təmin edən qlobal bir çox segmentli yayım şəbəkəsi yaradılması planlaşdırılır. Qazaxıstan Respublikasının Rabitə və

⁷⁰ Bakı Dövlət Universitetinin Jurnalistika fakültəsinin müəllimi, Rus mərkəzin rəhbəri. arzu.mamedova.77@mail.ru

İnformasiya Nazirliyi (indiki Qazaxıstan Respublikasının Mədəniyyət və İnformasiya Nazirliyi) 2011-ci ilin dekabrında Astanada yeni bir Teleradiocompleksi açdı. Hal-hazırda rəqəmsal yayımla yanaşı, sahənin inkişafı üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən digər məsələləri tənzimləyən "Televiziya və Radio Yayımı haqqında" qanun layihəsi təsdiqlənmişdir.

1990-cı ildə ölkədə yalnız iki respublika telekanalı, 4 radio proqramı, 400-ə yaxın jurnal və qəzet nəşr olundu. Hal-hazırda 7000-dən çox media orqanı qeydiyyatdan keçmişdir ki, bunun da 3018-i daimi fəaliyyət göstərir. Yazılı medianın (qəzet və jurnalların) payı ümumi kütləvi informasiya vasitələrinin 91% -ni, 8,5% -ni elektron KİV-lər: 63 televiziya kanalı və 42 radio şirkəti, 146 kabel televiziya operatoru və 6 peyk yayımı, % 0,5-i isə xəbər agentliklərini təşkil edir.

Ölkənin informasiya bazarında qeyri-dövlət mediasının payı 85% -dir. Yazılı media arasında ən böyük faiz bunlardır:

- ictimai və siyasi nəşrlər - 36%;
- məlumatlı -32%;
- elmi və analitik -27%.

Qəzetlərin ümumi sayının, demək olar ki, yarısı qazax və rus dillərində, yalnız qazax dilində və ya yalnız rus dilində çıxan qəzetlər var, qəzetlərin bir hissəsi uyğur, koreya, ingilis, alman və digər dillərdə çıxır. Xarici xəbər agentlikləri Qazaxıstanda akkreditə olunmuşdur: İTAR-TASS, RİA Novosti, Reuters, Franz-Press və digərləri.

Maliyyələşdirmə 4 dəfədən çox artırılmışdır. Qazaxıstanda qəzet və jurnallar 15 dildə, radio yayımları səkkiz, televiziya yayımları 11 dildə yayımlanır, dövlət 19 etnik medianın fəaliyyətini dəstəkləmək üçün maliyyə vəsaiti ayırır (4).

Elektron medianın ümummillət əhatə dairəsi 11 televiziya kanalı və 5 radiostansiya tərəfindən təmin edilir. Respublika səviyyəsində yayım: "Xəbər" televiziya kanalları - 98,19%, "Qazaxıstan" -98,06%, "El-Arna" -83,58%, "Birinci Kanal Avrasiya" -78,82%, Qazaxıstan radio-93, 2%. "Caspionet" peyk kanalı Orta Asiya, Yaxın Şərq, Avropa və Şimali Afrikada fəaliyyət göstərir. 2011-ci ildə "Caspionet" ABŞ-da yayımlanmağa başladı və proqramları Amerika ölkələrinin istifadəsinə verildi (5). Kənd ərazilərinin əksəriyyəti dövlət kanallarının yayımı ilə əhatə olunur: "Xəbər", "Qazaxıstan", "El-Arna".

Cümhuriyyətin geniş bir ərazisində yayımlanan qeyri-dövlət respublika televiziya və radio şirkətləri: "KTK", NTK, 31 Kanal, STV, Russkoe-Radio-Asia, Europe plus Qazaxıstan, NS radio.

Daxili Qazaxıstan informasiya bazarında 2.309 qəzet və jurnallar, 83 televiziya və radio proqramı daxil olmaqla təxminən 2400 xarici KİV yayılmışdır. Xarici medianın 80-dən çox nümayəndəsi Qazaxıstanda akkreditə olunmuşdur. Xarici media adlarının ümumi sayının təxminən 90% -i respublika ərazisində rus dilində, 5% -i ingilis dilində, 5% -i dünya xalqlarının digər dillərində yayılmışdır.

Xarici medianın respublika ərazisindəki ən böyük paylama şəbəkələri bunlardır: Kazpost SC, Müştərək Müəssisə AİF-Qazaxıstan LLP, Eurasia-press SC, Alma-TV SC, Sekatel LLP, Kaztsentr-TV, "Katelko +". Bu strukturlar tərəfindən paylanan kütləvi informasiya vasitələrinin ümumi həcmi 70% -ni təşkil edir.

Qazaxıstan, MDB məkanında Orta Asiya dövlətləri arasında rəqəmsal televiziya, multimedia peyk televiziya signalından ötürülmə sistemi və birbaşa televiziya yayımının yaradılması istifadə edərək mütərəqqi texnologiya ilə yayımlanmağa başlayan ilk şəxs idi.

Bu gün ölkədə aparıcı rolu ayrı-ayrı dövlətlər, bölgələr daxilində, müxtəlif istiqamətlərdə həyatımıza daxil olan kompüterləşdirilmiş informasiya rabitə xətləri oynayır. İnformasiya texnologiyaları inqilabı qlobal peyk, kabel televiziya, mobil telefonun tətbiqi və inkişafını gücləndirdi, Respublikada sürətlə yayılan İnternet nəşrlərinin, informasiya multimedia mənbələrinin sayı artır, fiber optik rabitə və pullu video inkişaf edir. Qazaxıstan cəmiyyətindəki sosial-iqtisadi dəyişikliklər yeni informasiya texnologiyalarının inkişaf istiqamətini, respublikada medianın inkişafını müəyyənləşdirdi.

Beynəlxalq verilişlərlə rəqabət edə biləcək milli yayım proqramlarının hazırlanması tendensiyası daha çox nəzərə çarpır, öz rabitə peykinin istifadəyə verilməsi ölkə daxilində birbaşa televiziya yayımı təmin edir, ixtisaslaşdırılmış kabel televiziya xidmətləri yaradılır, rəqəmsal, interaktiv yayım və İnternet aktiv şəkildə inkişaf edir.

Siyasi baxımdan tənzimləmə, qlobal yayımın genişləndirilməsi üçün ölkənin açıqlığı, televiziya sistemlərinin kommersiyalaşdırılması istiqamətində güclü bir tendensiya inteqrasiya proseslərinin sürətlənməsinə kömək edir. informasiya bazarında yeni iştirakçıların rəqabət qabiliyyətini artırır.

Məlumat xidmətləri bazarının yaradılması, müxtəlif operatorların şəbəkələrinin, Qazaxıstanda rabitə firmalarının, yeni televiziya və radio kanallarının yaranması - bunlar ölkədə müasir medianın inkişaf perspektivləridir. Cəmiyyətin yeni informasiya texnologiyalarının, son medianın fəal inkişafı ilə ünsiyyət və iqtisadi qloballaşma şəraitində öz kimliyini qoruyub saxlaması şərti ilə bir sıra ölkələrin və bölgələrin modernləşdirilməsi prosesi uğurlu nəticələnlə bilər.

Ədəbiyyat

1. Cəlilova A. Mütəxəssislər kütləvi rabitə sahəsindəki inqilabdan bəhs edirlər // Panorama, 2010, 1 oktyabr - s. 3
2. "Xəbər" Teleradio Şirkəti, 2011, 12 sentyabr
3. Qazaxıstan Respublikasında 2008-2015-ci illər üçün rəqəmsal televiziya və radio yayımının inkişafı üzrə Dövlət Proqramı
4. Onerbaeva K. Yaradanların milləti // Express-Qazaxıstan, 2011, 2 iyul - s. 5
5. "Xəbər" Teleradio Şirkəti, 2011, 20 sentyabr.

Açar sözlər: yeni media, kütləvi informasiya vasitələri

Ключевые слова: новые медиа, средства массовой коммуникации

Key words: new media, mass communication

Xülasə

Hal-hazırda Qazaxıstanda yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) sürətli tətbiqi, xarici mediannın rəqabətinin artması, ölkədə yeni yayımçıların, telekom operatorlarının meydana çıxması və tədricən rəqəmsal yayım standartlarına keçməsi ilə əlaqədar olaraq KİV-lərin inkişafında keyfiyyətə bir dəyişiklik var.

Summary

Currently, there is a qualitative change in the development of the media in Kazakhstan due to the rapid introduction of new information and communication technologies (ICT), increasing competition from foreign media, the emergence of new broadcasters, telecom operators and the gradual transition to digital broadcasting standards.

Резюме

В настоящее время в Казахстане в связи с быстрым внедрением новых информационных и коммуникационных технологий (ИКТ), усилением конкуренции со стороны зарубежных СМИ, с появлением новых вещательных компаний, операторов связи и постепенным переходом на цифровые технологии стандарты вещания - происходят качественные изменения в развитии СМИ.

RƏYÇİ: dos.L.Ələkbərova